

Metoder för att analysera samverkan och samhälls- påverkan

En introduktion till fallstudier

Metoder för att analysera samverkan och samhällspåverkan

En introduktion till fallstudier

VR2001
Dnr 3.3-2020-00154
ISBN 978-91-88943-32-3

Swedish Research Council
Vetenskapsrådet
Box 1035
SE-101 38 Stockholm, Sweden

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Summary.....	6
1. Inledning	8
2. Fallstudie som metod	10
2.1 Fallstudier – en introduktion.....	10
2.2 Fallstudier som metod för uppföljning och utvärdering	11
2.2.1 Fallstudier som metod i uppföljning.....	11
2.2.2 Fallstudier som metod i utvärdering.....	12
3. Att analysera samverkan och samhällspåverkan	15
3.1 Hur kan samverkan och samhällspåverkan tolkas och begripas?	15
3.2 Hur kan samverkan och samhällspåverkan analyseras?	16
4. Exempel på fallstudier i utvärdering.....	19
4.1 Att utvärdera samhällspåverkan av klinisk forskning – exempel från ALF- utvärderingen	19
4.2 Att utvärdera samhällspåverkan av forskning – exempel från Vetenskapsrådets utvärderingsmodell	20
4.2.1 Vetenskapsrådets uppdrag.....	20
4.2.2 Underlag för bedömning av betydelse.....	21
4.2.3 Fallstudier.....	21
4.2.4 Generella beskrivningar av tillvägagångssätt	22
4.2.5 Bedömning	22
Referenser	24
Bilaga: Ett urval av rapporter om samverkan och samhällspåverkan	26

Förord

Vetenskapsrådet har fått regeringens uppdrag att identifiera metoder för uppföljning av det forskningspolitiska målet att samverkan och samhällspåverkan ska öka.¹

Vetenskapsrådet har tidigare haft regeringens uppdrag att identifiera indikatorer på nationell nivå för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan.² En slutsats från de uppdragen var att de föreslagna indikatorerna kan användas för att ge en övergripande bild på nationell nivå, men att de inte fångar helheten i dessa komplexa begrepp. För en värdering av måluppfyllelse av det forskningspolitiska målet, anses utvärderingar baserade på fallstudier vara en mer framkomlig väg. Det nuvarande uppdraget har därför avgränsats till att beskriva och diskutera fallstudier som metod.

Rapporten har skrivits av Gustav Hansson och Carl Sundström vid Vetenskapsrådet. Uppdraget har genomförts i samverkan med Vinnova, UKÄ, Forte och Formas, vilka har bistått med exempel på analyser av samverkan och samhällspåverkan som de har publicerat.

Stockholm, 30 mars 2020

Sven Stafström
Generaldirektör, Vetenskapsrådet

¹ Utbildningsdepartementet (2019). Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Vetenskapsrådet. U2019/04337/BS (delvis), U2019/04423/F., Uppdrag: Metoder för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning.

² Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806., Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

Sammanfattning

Vetenskapsrådet har fått regeringens uppdrag att identifiera metoder för uppföljning av det forskningspolitiska målet att samverkan och samhällspåverkan ska öka. Samverkan och samhällspåverkan är omfattande och mångfacetterade begrepp, vilket även innebär att uppgiften att identifiera metoder för att följa upp och analysera samverkan och samhällspåverkan är en omfattande och komplex uppgift.

Vetenskapsrådet har tidigare på regeringens uppdrag identifierat några möjliga indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan på nationell nivå. En slutsats från uppdraget var att de föreslagna indikatorerna på intet sätt förmår fånga helheten i den variation av fenomen som innefattas i de komplexa begreppen samverkan och samhällspåverkan. De bör därför inte användas för uppföljning av dessa områden utom möjligen för att ge en bild av utvecklingen för tydligt avgränsade aspekter på samverkan och samhällspåverkan. Av detta följer att de inte heller är lämpliga att använda som utgångspunkt för medelstilldelning. Vetenskapsrådet menar att för en värdering av måluppfyllelse av det aktuella forskningspolitiska målet, är utvärderingar baserade på fallstudier en mer framkomlig väg.³ Det i denna rapport redovisade uppdraget har därför avgränsats till att beskriva och diskutera fallstudier som metod.

En fallstudie är en studie av ett specifikt fall, med syfte att ge en fördjupad förståelse av just det fallet. En styrka med fallstudier är att de kan ge en fördjupad förståelse av ett förlopp eller en verksamhet. Fallstudier används såväl i Sverige som internationellt i utvärderingar av forskningens samhällspåverkan för att undersöka om lärosätet eller forskningsenheten kan redovisa goda exempel på att den forskning de har bedrivit har lett till samhällsnytta.

Vetenskapsrådet har använt fallstudier som metod i bland annat utvärderingen av den kliniska forskningens kliniska betydelse och samhällsnytta. Fallstudier föreslås även som metod för bedömning av samhällspåverkan i den generella modell för utvärdering av forskning inom olika ämnesområden som Vetenskapsrådet för närvarande arbetar med. Denna metod används även vid utvärdering av forskningens samhällspåverkan i bland annat Storbritannien, Australien och Nederländerna.

Fallstudier har liksom de flesta metoder både för- och nackdelar. En viktig fördel är de erfarenheter och det lärande som de enskilda fallen ger om hur en verksamhet kan uppnå ett visst resultat. En nackdel är svårigheten att använda fallstudier för att generalisera slutsatser om en verksamhet som helhet. När fallstudier används vid utvärderingar väljs fallen dessutom ibland av de som ingår i granskningen. Det här innebär att enskilda fall inte bör användas för slutsatser om verksamheten i stort. Användningen av fallstudier är dessutom mycket kostnadskrävande om antalet fallstudier är stort och det behövs ett stort antal sakkunniggranskare.

En möjlig bieffekt av att använda fallstudier för att utvärdera samhällspåverkan, är att det kan skapa ett incitament för ett visst agerande hos de som utvärderas,

³ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. Dnr. 3.1-2019-05769.

exempelvis att det ska skapas ett lärande om hur samhällspåverkan kan uppnås. Det är en positiv effekt men att försöka åstadkomma en sådan påverkan är inte riskfritt, om det finns en osäkerhet om det ändrade agerandet verkligen leder till något positivt för verksamheten som helhet.

I England samlas det inom ramen för deras system för utvärdering av forskning (REF) in ett mycket stort antal fallstudier. I denna samling av fall finns många viktiga lärdomar att hämta av hur enskilda fall av forskning kan få genomslag i samhället. Den kanske viktigast lärdomen är emellertid kanske det som de sammantaget påvisar; den mångfald av sätt på vilka forskning kan få genomslag i samhället.

Summary

The Swedish Research Council has been tasked by the Swedish Government to identify methods for following up the research policy goal that stipulates an increase in both collaboration and the societal impact of research. Collaboration and societal impact are wide-ranging and multi-faceted concepts and the task of identifying methods for following up and analysing collaboration and societal impact is therefore wide-ranging and complex.

At the request of the Swedish Government, the Swedish Research Council had previously identified possible indicators for following up the research policy goal at national level. An important conclusion then was that the indicators, as a measure of collaboration and societal impact, do not capture the full diversity of phenomena contained in these complex concepts. This means that, although indicators may be useful in providing an overview of changes and developments to clearly defined aspects of collaboration and societal impact, they are not suitable tools to use when following up the research policy goal in question. Hence, they are also not suitable to use as a basis for distributing research funds. The Swedish Research Council considers that evaluations based on case studies offer a more adequate approach than indicators for assessing the fulfilment of the research policy goal in question.⁴ The use of impact case studies is therefore the focus of this report.

A case study is a study of a specific case, aimed at giving an in-depth understanding of that particular case. A strength of case studies is that they can provide in-depth understanding of a process or an operation. Case studies are used both in Sweden and internationally for evaluations of the societal impact of research, by investigating whether the higher education institution or research unit are able to report good examples of where the research they have conducted have led to societal benefit.

The Swedish Research Council has used case studies as a method for evaluation of the clinical significance and societal benefit of clinical research, for example. Case studies are also proposed as a method for assessing societal impact in a general model for evaluating research in the different research fields, which the Swedish Research Council is currently working with. This method is also used in the evaluation of societal impact of research in countries such as the United Kingdom, Australia and the Netherlands.

Like most methods, case studies have both advantages and disadvantages. One important advantage is the experiences and the learning that the individual cases provide about how an organisation can achieve a certain result within a field of its activities. One disadvantage is the difficulty of using case studies to generalise conclusions about an operation or population as a whole. Additionally, when case studies are used in evaluations, the cases are sometimes also chosen by those being evaluated. This means that individual cases should not be used to draw conclusions

⁴ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. Dnr. 3.1-2019-05769

about the operation or population as a whole. Moreover, the use of case studies is very costly, if the number of case studies is large and a large number of expert reviewers is needed.

A possible side effect of using case studies to evaluate societal impact is that it can create an incentive for a certain type of action among those being evaluated, for example to highlight experiences and learning of how societal impact can be achieved. This is a positive effect, but trying to achieve such an effect is not risk-free, especially if there is uncertainty as to whether the changed action or behaviour is really leading to something positive.

In the United Kingdom, a large number of case studies is collected within their system for evaluating research, the Research Excellence Framework. This collection of cases offers many important lessons on how individual research cases can impact on society. Perhaps the most important lesson is, however, what they jointly show: the diversity of ways in which research can have impact on society.

1. Inledning

Vetenskapsrådet har fått regeringens uppdrag att identifiera metoder för uppföljning av det forskningspolitiska målet att samverkan och samhällspåverkan ska öka.⁵ Samverkan och samhällspåverkan är omfattande, komplexa och mångfacetterade begrepp. Något förenklat kan samverkan i första hand betraktas som ett medel och samhällspåverkan som ett mål. Det innebär dock inte att det alltid finns en koppling mellan dem; samverkan leder inte med nödvändighet till samhällspåverkan och samhällspåverkan kan uppstå utan samverkan. Att identifiera metoder för att följa upp och analysera samverkan och samhällspåverkan är följaktligen en omfattande och komplex uppgift. En inventering av samtliga möjliga metoder medges därför inte inom ramen för det här uppdraget.

Vetenskapsrådet har på uppdrag från regeringen under 2018 och 2019 identifierat indikatorer på nationell nivå för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan.⁶ En slutsats från uppdraget var att de föreslagna indikatorerna på intet sätt förmår fånga helheten i den variation av fenomen som innefattas i de komplexa begreppen samverkan och samhällspåverkan. De bör därför inte användas för uppföljning av dessa områden utom möjligen för att ge en bild av utvecklingen gällande tydligt avgränsade aspekter på samverkan och samhällspåverkan. Av detta följer att de inte heller är lämpliga att använda som utgångspunkt för medelstildelning. Vetenskapsrådet konstaterar att för en värdering av måloppfyllelse av det forskningspolitiska målet, är utvärderingar baserade på fallstudier en mer framkomlig väg.⁷ Det nuvarande uppdraget har därför avgränsats till att beskriva och diskutera fallstudier som metod.

Rapporten inleds med en beskrivning av hur fallstudier kan användas i uppföljning och utvärdering (kapitel 2). Därefter diskuteras i korthet hur samverkan och samhällspåverkan kan följas upp och utvärderas (kapitel 3). I det kapitlet summeras i korthet även Vetenskapsrådets slutsatser från de två tidigare rapporterna gällande indikatorer på nationell nivå.⁸ Kapitlet beskriver även kort olika angreppssätt för att analysera samverkan och samhällspåverkan som använts i olika länder.

I rapportens sista kapitel, kapitel 4, beskrivs hur Vetenskapsrådet har använt fallstudier för att utvärdera den kliniska forskningen samhällspåverkan, samt hur fallstudier ingår som moment i det förslag till utvärderingsmodell som Vetenskapsrådet för närvarande arbetar med. Uppdraget har genomförts i samverkan

⁵ Utbildningsdepartementet (2019). Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Vetenskapsrådet. U2019/04337/BS (delvis), U2019/04423/F., Uppdrag: Metoder för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning., Prop. 2019/20:1 Utgiftsområde 16.

⁶ Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806., Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

⁷ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. Dnr. 3.1-2019-05769., sid 1.

⁸ Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806., Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769

med Vinnova, UKÄ, Forte och Formas, vilka har bistått med exempel på analyser av samverkan och samhällspåverkan som de har publicerat. Exempelen på analyser presenteras i en bilaga och sammanställningen syftar till att utgöra inspiration till vidare läsning. Vinnova, UKÄ, Forte och Formas har även tidigare samverkat med Vetenskapsrådet angående angränsande frågor i uppdraget att ta fram indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan.⁹

⁹ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769., Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806.

2. Fallstudie som metod

2.1 Fallstudier – en introduktion

En fallstudie är en studie av ett specifikt fall, med syfte att ge en fördjupad förståelse om just det fallet. Det kan exempelvis handla om en process, ett program eller statlig intervention inom en avgränsad verksamhet. En fallstudie erbjuder ett sätt att få en djupare förståelse av ett specifikt fall som är svårt att få med någon annan metod. En fallstudie ger även förutsättningar för att få resultat som inte är förväntade, exempelvis oväntade bieffekter.

Styrkan i användningen av fallstudier ligger i möjligheten till en tydlig och uttömmande beskrivning av det specifika fallets förlopp och utfall. Till fallstudiens begränsningar hör dock att resultaten den påvisar inte är generaliserbara till andra situationer och sammanhang eller representativa för den underliggande populationen. En fallstudie kan dessutom vara associerad med höga kostnader, till följd av den informationsinhämtning som behövs för att skapa en förståelse för en komplicerad och mångfacetterad verksamhet. Det kan i sin tur begränsa fallstudiernas antal och omfattning. En annan begränsning är att fallstudier inte definieras av en tydlig metod, utan kan utföras på olika sätt och med olika metoder. Det innebär att tillförlitligheten till fallstudien kan ifrågasättas om inte metoden är väl genomtänkt och tydligt beskriven.¹⁰

Möjligheten som fallstudier erbjuder till att ge en fördjupad förståelse för en specifik företeelse, innebär att de till exempel används i förstudier för att ge en förförståelse av ett område. Utifrån förstudien kan därefter en hypotes eller teori formuleras som kan ligga till grund för exempelvis en kvantitativ studie. Fallstudier lämpar sig även väl för att beskriva ett exempel, en komplicerad process eller det praktiska förfarings sättet i en verksamhet.

Resultaten av en fallstudie gör inte anspråk på att vara representativt för hela verksamheten, utan påvisar exempel från den. Att ett lärosäte kan uppvisa tre goda exempel på hur deras forskning har bidragit till samhällsnytta, kan inte tas som intäkt för att annan forskning vid samma lärosäte ger samma nytta, eller att lärosätets forskning överlag har gett upphov till samhällsnytta. Att resultaten av en fallstudie inte är generaliserbara till andra fall eller till verksamheten överlag, är en betydande nackdel eftersom det inom offentlig verksamhet ofta är av intresse att kunna uttala sig om populationen, det vill säga hela verksamheten eller det studerade området. Däremot är fallstudier en av de få metoder som kan användas för att få en fördjupad förståelse av en viss fråga eller område.

En fallstudie kan utföras på flera olika sätt, exempelvis kan den information som samlas in bestå av intervjuer, fältobservationer, statistik eller annan information. Att utföra fallstudier kräver bland annat svar på följande frågor: Vad är syftet med fallstudien? Vad utgör ett fall? Hur ska empiri samlas in och vad är det i fallet som ska studeras? Hur bör fallen väljas ut, och hur många fall ska studeras?

¹⁰ EU-Commission. Evalsed Sourcebook: Method and Techniques.

2.2 Fallstudier som metod för uppföljning och utvärdering

För att beskriva och diskutera fallstudier som metod för uppföljning och utvärdering, behöver vi först ha en förståelse för skillnaden mellan uppföljning och utvärdering, vilket beskrivs i faktarutan nedan.

Faktaruta: uppföljning och utvärdering

Evert Vedung definierar *utvärdering* inom offentlig sektor som en ”noggrann efterhandsbedömning av utfall, slutprestationer eller förvaltning i offentlig verksamhet, vilken avses spela en roll i praktiska beslutssituationer.”¹¹

Utvärdering är således att noggrant bedöma de utfall och prestationer som har varit, för att ge vägledning framåt. Utvärderingen är noggrann i sådan mån att den bör innefatta ett systematiskt insamlade av data eller konsekvent tillämpning av värdekriterier. Med bedömning avses dels att kunna bedöma effekter av en insats men även att kunna bedöma dess kvalitet, som exempelvis vid utvärdering av forskning eller sjukvård.

Med *uppföljning* avses vanligen att samla in data och ta fram statistik för att dessa uppgifter ska kunna redovisas, men utan någon vidare analys eller värdering. Inom uppföljning av forskningsfinansiering kan det till exempel handla om att redovisa utbetalda medel.

Skillnaderna mellan utvärdering och uppföljning kan beskrivas utifrån tre dimensioner: tid, rum och grad av analys. Med *tidsdimensionen* avses att uppföljning vanligtvis sker löpande, medan utvärdering utförs vid enstaka tillfällen. Med *rumsdimensionen* avses att uppföljning tenderar att riktas mot företeelser inom organisationen, medan utvärdering tenderar att studera effekter för det omgivande samhället. Med *analysdimensionen* avses att utvärderingen är mer analytisk, ambitiös och fullständig än en uppföljning. Dessa dimensioner bör dock inte ges en strikt tolkning, en utvärdering kan exempelvis också riktas mot företeelser inom organisationen. Den mest tydliga skillnaden mellan en utvärdering och en uppföljning, är dock att en utvärdering är värderande och mer gedigen.¹²

Vedung skiljer dessutom på enkel och kvalificerad uppföljning, där den kvalificerade uppföljningen inte bara avser att samla in data utan även innebär ett felsöknings- och reparationsarbete. Den kvalificerade uppföljningen avser att följa upp olika led i verksamheten, för att sedan kunna användas för styrning eller annan åtgärd.¹³

2.2.1 Fallstudier som metod i uppföljning

Uppföljning syftar vanligtvis till att mäta och följa upp hur ett visst område eller en population som helhet utvecklas. Det innebär att fallstudier generellt inte är tillämpbara vid uppföljningar, eftersom fallstudier inte är designade att användas som metod för att mäta utvecklingen av ett helt område eller en population. Att en fallstudie inte lämpar sig väl för uppföljning beror även på att en uppföljning tenderar att enbart följa upp, mäta och redovisa, men inte att analysera eller värdera.

¹¹ Vedung, E. (1998). Utvärdering i politik och förvaltning. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur. sid 20.

¹² Vedung, E. (1998). Utvärdering i politik och förvaltning. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur. sid 30ff.

¹³ Vedung, E. (1998). Utvärdering i politik och förvaltning. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur. Sid 123ff.

En fallstudie kan däremot användas för att skapa en förförståelse för området, för att skapa ett system för vad som kan ingå i en uppföljning.

Storbritanniens utvärdering av forskningens genomslag i samhället (som ingår i REF: Research Excellence Framework), innefattar ett stort antal fallstudier. En intressant fråga är om dessa fallstudier kan användas för uppföljning. Viktigt att beakta är då att detta handlar om att samla in ”goda exempel” från en verksamhet och att dessa exempel är utvalda av de som utvärderas. Tillvägagångssättet har därför kritiserats för att inte erbjuda representativitet för den forskning som utförs och som ingår i utvärderingen.¹⁴ Detta innebär därmed att fallstudierna ej är lämpliga att använda i en uppföljning. Denna typ av fallstudier/goda exempel kan emellertid studeras och analyseras, för att skapa en överblick och ökad förståelse av vilken information de innehåller, såväl generell som specifik sådan.¹⁵

2.2.2 Fallstudier som metod i utvärdering

En utvärdering syftar ofta till att uttala sig om ett visst område eller en population. Det innebär att fallstudier generellt inte utgör en lämplig metod givet att fallstudierna enbart berör en begränsad del av det område som ska utvärderas och då resultaten inte kan bedömas vara generaliserbara. Fallstudier kan dock vara en värdefull del av en utvärdering för att exempelvis:

1. Utgöra del av förstudie
2. Utvärdera enskilda fall
3. Utvärdera att goda exempel kan identifieras
4. Utgöra stöd för annan bevisföring
5. Utgöra underlag för att bedöma effektivitet
6. Påverka ett agerande/beteende.

Nedan diskuteras i korthet vara och en av dessa sex exempel.

Först, eftersom en fallstudie syftar till att ge en fördjupad förståelse, kan en fallstudie med fördel användas i en förstudie till en utvärdering av en verksamhet. Syftet är då att generera hypoteser och ge inspel till vilka parametrar som ska undersökas och mätas i utvärderingen. Om en granskning däremot omfattar ett eller flera specifika och enskilda fall, till exempel tydligt avgränsade delar av en verksamhet, kan fallstudier vara en lämplig utvärderingsmetod.

Fallstudier kan även användas i utvärderingar för att representera goda exempel från en verksamhet. Det kan handla om berättelser om när forskning fått genomslag utanför akademien. Detta är alltså det förfarande som används i Storbritannien vid utvärdering av forskningens genomslag i samhället (REF). Det ingick också i ett tidigare förslag som Vetenskapsrådet tog fram till modell för utvärdering av forskningskvalitet i Sverige (FOKUS).¹⁶

¹⁴ Stern, N. (2016). Building on Success and Learning from Experience. An Independent Review of the Research Excellence Framework. July 2016, sid 13.

¹⁵ King's College London and Digital Science (2015). The nature, scale and beneficiaries of research impact: An initial analysis of Research Excellence Framework (REF) 2014 impact case studies. March 2015.

¹⁶ REF (2019). REF 2021. Research Excellence Framework, Guidance on submissions. REF 2019/01 January 2019., Vetenskapsrådet (2014). Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige – FOKUS. Redovisning av ett regeringsuppdrag rörande modell för resursfördelning till universitet och högskolor innefattande sakkunniggranskning av forskningens kvalitet och relevans.

I den utvärderingsmodell som används i Storbritannien väljer lärosätena ut och beskriver goda exempel på när forskning utförd vid lärosätet har givit upphov till en positiv samhällspåverkan. Antalet goda exempel (fallstudier) från det enskilda lärosätet är proportionerligt till antalet forskare. Utvärderingens resultat används sedan för att tillsammans med andra utvärderingsresultat fördela forskningsmedel till de olika lärosätena.

Det angreppssätt som används i REF och som föreslogs i FOKUS, ger således svar på frågan om lärosätena kan identifiera och beskriva goda exempel på när deras forskning ger upphov till samhällsnytta. Utvärderingens resultat står i proportion till de utvärderade enheternas storlek, eftersom antalet goda exempel avgörs av antal forskare. Baserat på en sådan utvärdering går det dock inte att göra uttalanden om de exempel som valts är representativa för den forskning som utförs, eller om forskningen vid lärosätet överlag har givit upphov till nytta för samhället.¹⁷ Att göra ett representativt urval av exempel på forskningens samhällspåverkan, är dock i praktiken nästintill omöjligt, dels eftersom det dels kräver en lista på exempel att välja utifrån, och dels eftersom samhällspåverkan är både mångfacetterat och svårfångat.

Fallstudier kan också utgöra en del av en utvärdering i syfte att komplettera annan information. Ett program som utvärderas med hjälp av indikatorer, kan exempelvis kompletteras med en eller flera fallstudier för att ge stöd åt övrig bevisföring huruvida programmet fungerar eller inte. Fallstudien används på så sätt för att ge ytterligare stöd till redan befintliga underlag, och för att få en djupare och mer beskrivande förståelse för det som studeras. Fallstudien kan i detta fall inte utgöra det enda bevisunderlaget, utan enbart ett stöd för övrig bevisföring.

En fallstudie kan även stå för sig själv i utvärderingen utan att kompletteras av annan information. I detta angreppssätt används fallstudien för att visa på att det finns enskilda fall inom en verksamhet som har åstadkommit så pass stora samhällsvinster (exempelvis hälsovinster eller ekonomiska effekter) att de offentliga medel som har använts för satsningen kan motiveras baserat enkom på detta enstaka fall. Det handlar här således om en effektivitetsberäkning, där satsade resurser sätts i relation till ett resultat eller samhällsnytta.¹⁸ Återigen är emellertid fallstudiens bristande generaliserbarhet en begränsning. Det går inte att utesluta att andra satsningar också varit kostnadseffektiva. Avsaknaden av generaliserbarhet innebär att det inte går att jämföra kostnadseffektiviteten mellan olika satsningar.

Det sjätte och avslutande exemplet på hur fallstudier används i utvärderingar, är att de syftar till att påverka de utvärderades agerande och verksamhet. En utvärderings utformning kan ha inverkan på dem som granskas eftersom de kan anpassa sitt agerande baserat på vilka parametrar som utvärderas. Detta agerande behöver inte ha enbart positiva effekter. Den utvärderade organisationen kanske tar fram nya policyer och strategier som gör att verksamheten framstår i bättre dager, samtidigt som verksamheten i realiteten inte har förändrats nämnvärt eller till och med försämrats, till exempel om de nya styrdokument saknar förankring samtidigt

¹⁷ Stern, N. (2016). Building on Success and Learning from Experience. An Independent Review of the Research Excellence Framework. July 2016, sid 13.

¹⁸ För exempel på hur cost-benefit analys kan användas för utvärdering av statliga forskningsinsatser, se Tillväxtanalys (2013). Statliga forskningsinsatser – ett effektutvärderingssystem för Rise-institutet. Rapport 2013:11.

som utveckling av dem tagit resurser från verksamheten. Nya policyer och strategier bör emellertid kunna leda till förändring i positiv riktning om de leder till att den utvärderade organisationen förbättrar sin verksamhet. Att i en utvärdering efterfråga fallstudier eller en beskrivning av goda exempel, kan på så sätt starta en process och ett lärande hos de som utvärderas. När det gäller forskningens genomslag utanför akademien kan det handla om ett lärande vid lärosätena av hur nytta skapas och hur de själva kan arbeta för att skapa denna nytta. Erfarenheter från REF i Storbritannien visar på att införandet av fallstudier för bedömning av samhällspåverkan, har lett till ett ändrat beteende vid lärosätena, eftersom de i större utsträckning därmed behövt tänka på hur deras forskning leder till samhällspåverkan.¹⁹

Att införa krav på återrapportering i en utvärdering för att skapa incitament för ett visst agerande, är dock inte utan risker. Det ändrade agerandet kan innebära ökade kostnader, samtidigt som det kan finnas en osäkerhet om förändringen innebär en förbättring eller en försämring av verksamheten. Det bör således vara belagt med en hög säkerhet att det önskade beteendet eller agerandet leder till något positivt för verksamheten. Denna positiva nytta bör i sin tur ställas i relation till den kostnad det utgör att uppfylla kravet på återrapportering och att ändra agerande.

¹⁹ Vetenskapsrådet (2017). Om utvärdering av forskningens genomslag utanför akademien. Översikt över några nationella modeller, metoder och initiativ VR1711. Sid 10.

3. Att analysera samverkan och samhällspåverkan

Detta avsnitt beskriver kort olika aspekter av att analysera samverkan och samhällspåverkan. Beskrivningen baseras till stor del på Vetenskapsrådets tidigare rapporter på samma område.²⁰

3.1 Hur kan samverkan och samhällspåverkan tolkas och begripas?

Samverkan och samhällspåverkan är en central del av Sveriges forskningspolitik. Det övergripande målet för forskningspolitiken är att:

”Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd, näringslivets konkurrenskraft och svarar upp mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt.”²¹

Detta mål består av tre uppföljningsbara delmål, där det tredje delmålet är ”samverkan och samhällspåverkan ska öka.” Det är med utgångspunkt i denna målformulering som Vetenskapsrådets två tidigare uppdrag ska relateras, och som även är utgångspunkten för diskussionen i detta kapitel.²²

Samverkan som begrepp innebär en ömsesidighet, det vill säga ett dubbelriktat utbyte mellan två eller fler parter. Samverkan med koppling till det forskningspolitiska målet innefattar därför ett ömsesidighet utbyte mellan exempelvis forskare nationellt och internationellt, mellan forskning och utbildning, eller mellan högskolesektorn och det övriga samhället.

Vad avser delmålet att samverkan ska öka, är det Vetenskapsrådets tolkning att samverkan i detta fall bör betraktas som ett av flera medel för att nå samhällspåverkan.²³ Samverkan är således ett arbetssätt för att nå ett visst mål eller en viss nytta. Det går däremot inte att säga att samverkan i alla lägen är en nödvändig förutsättning för forskning eller forskningens samhällspåverkan. Det går heller inte att säga att samverkan bör öka, utan det beror på vad en ökad samverkan ger för nytta. För samverkan finns troligen en nivå där ytterligare samverkan inte ger någon ytterligare nytta, eller då en ökad samverkan inte är praktiskt möjlig.

²⁰ Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806., Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

²¹ Prop. 2019/20:1 Utgiftsområde 16. Sid 237.

²² Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806., Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

²³ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769. Sid 7

Eftersom samverkan även är behäftad med en kostnad, till exempel i form av arbetstid, bör denna kostnad ställas i relation till den förväntade nyttan.

Vad gäller forskningens samhällspåverkan, kan den ta sig uttryck på flera olika sätt. För det första bidrar forskning till en ökad kunskap och förståelse. Detta innefattar bland annat ökad förståelse för vår samtid, exempelvis för migrationsflöden, för politiska skeenden eller för orsaker till klimatförändringar. För det andra bidrar forskning till nya varor och tjänster, vilket ökar vår välfärd och förenklar vår vardag. Detta innefattar exempelvis nya teknologier eller nya läkemedel. För det tredje ger forskningen förutsättningar för en stärkt konkurrenskraft och en ekonomisk tillväxt.²⁴

Att samhällspåverkan bör tolkas brett och kan innefatta flera olika aspekter, framkommer även av hur forskningens samhällspåverkan definieras i andra länder. I den modell för utvärdering av forskning som används i Australien, ”the Engagement and Impact assessment (EI)”, används följande definition av forskningens samhällspåverkan:

”Research impact is the contribution that research makes to the economy, society, environment or culture, beyond the contribution to academic research.”²⁵

I Storbritannien används följande definition i deras utvärdering av forskningens samhällspåverkan:

”For the purposes of the REF, impact is defined as an effect on, change or benefit to the economy, society, culture, public policy or services, health, the environment or quality of life, beyond academia.”²⁶

Gemensamt för dessa båda definitioner är att samhällspåverkan (impact) definieras brett och att det avser en påverkan utanför akademien, det vill säga en nytta som i detta fall inte avser en förflyttning av forskningsfronten.

3.2 Hur kan samverkan och samhällspåverkan analyseras?

Samverkan och samhällspåverkan är breda och mångfacetterade begrepp, vilket diskuterades i avsnittet ovan. Detta innebär att det finns en rad olika metoder för att analysera samverkan och samhällspåverkan. Val av metod avgörs i första hand av vilken frågeställning vi ämnar besvara och vad syftet med studien är.

I Vetenskapsrådets tidigare redovisningar av metoder för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan, var uppdraget att ta fram indikatorer på nationell nivå för att användas till att följa upp och ge en översiktlig bild av utvecklingen.²⁷

²⁴ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

²⁵ Australian Government (2017). EI 2018. Submission Guidelines. Sid 10

²⁶ REF 2021 (2019) Research Excellence Framework. Guidance on submissions. REF 2019/01 January 2019. Sid 68.

²⁷ Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. PM. Dnr. 3.1-2019-05769.

De indikatorer som föreslogs i avrapporteringen av de uppdragen kan dock inte fånga helheten i de breda och mångfacetterade begreppen samverkan och samhällspåverkan. Indikatorerna är framtagna för att ge en översiktlig bild av utvecklingen på nationell nivå av specifika aspekter av begreppen, inte för att värda graden av måluppfyllelse eller som underlag till att fördela forskningsmedel på lärosättesnivå.

Storbritannien, Australien och Nederländerna har valt olika men närliggande angreppssätt för att utvärdera forskningens samhällspåverkan. Gemensamt för dessa angreppssätt är att de alla använder sig av sakkunniggranskningar av fallstudier (goda exempel). Däremot skiljer sig ländernas angreppssätt något huruvida annan information också utgör underlag till sakkunnigpanelerna, samt vad syftet med utvärderingen är.

Den mest omfattande användningen hittills av fallstudier för utvärdering av forskningens betydelse i samhället har genomförts i Storbritannien där ”impact” infördes som en komponent i det nationella systemet för kvalitetsutvärdering av forskning (REF2014). Totalt skickades närmare 7 000 fallstudier in från alla ämnesområden som underlag för panelernas bedömning. Dessa fallstudier är idag fritt tillgängliga på internet.²⁸ En analys av dessa fallstudier identifierade 60 unika typer av genomslagområden och cirka 3 000 unika vägar till genomslag utanför akademien, vilket visar på vikten av att utgå ifrån en bred definition.²⁹ ”Impact” kommer med vissa förändringar att kvarstå som utvärderingskomponent i nästa omgång (REF2021).

Australiens nationella utvärdering ERA (Excellence for Research in Australia) har på senare tid inkluderat fallstudier inom ramen för komponenten Engagement and Impact. Inom det Nederländska Standard Evaluation Protocol (SEP) är forskningens relevans för samhället ett av tre bedömningskriterier. Där ska utvärderingsenheterna bland annat beskriva de mest övertygande exemplen på där forskningen har relevans, genomslag eller har åstadkommit ett mervärde för samhället.

I Storbritannien syftar utvärderingen till att utgöra en grund för resurstilldelning och att vara kvalitetsdrivande, medan utvärderingarna i Nederländerna och i Australien främst syftar till att vara kvalitetsdrivande och att redovisa vad skattebetalarnas medel har använts till.³⁰

Det finns andra länder där forskningens genomslag i samhället ingår som en komponent vid utvärderingar och där fallstudier används som underlag för en panels bedömning. Det gäller exempelvis Norge som nyligen utvärderat sin forskning inom humaniora respektive samhällsvetenskap.³¹

²⁸ <http://impact.ref.ac.uk/CaseStudies/> Åtkomst 2020-02-20.

²⁹ King's College London and Digital Science (2015). The nature, scale and beneficiaries of research impact: An initial analysis of Research Excellence Framework (REF) 2014 impact case studies. March 2015.

³⁰ För mer om dessa utvärderingar se Vetenskapsrådet (2017). Om utvärdering av forskningens genomslag utanför akademien. Översikt över några nationella modeller, metoder och initiativ VR1711., Australian Research Council (2017). EI 2018 Framework, VSNU, NWO och KNAW (2016). Standard Evaluation Protocol 2015-2020. Protocol for Research Assessments in the Netherlands. Amended version, 2016., REF (2019). REF 2021 Research Excellence Framework. Guidance on submissions. REF 2019/01 January 2019.

³¹ https://www.forskningsradet.no/no/Artikkel/Evaluering_av_samfunnsvitenskapelig_forskning_i_Norge/1254016275138 The Research Council of Norway(2018). Evaluation of the Social Sciences in Norway. Impact cases., The Research Council of Norway (2017). Evaluation of the Humanities in Norway. Impact cases.

I Sverige har Vinnova haft i uppdrag att utforma metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med det omgivande samhället. Vinnovas modell består av tre delar: (1) Bakgrundsinformation om respektive lärosätes profil och kontext, (2) en självvärdering av respektive lärosätes strategier för och implementering av samverkan samt aktiviteter och resultat, (3) en samverkansparts värdering av om och hur samverkansaktiviteter bidrar till värdeskapande resultat hos samverkanspartner, samt (4) en expertpanels utvärdering, som gör en samlad bedömning baserad på självvärderingen och samverkansvärderingen. Ett av syftena med modellen är att användas som underlag till resursfördelning.³²

I Storbritannien finns ett ramverk för beskrivning och jämförelse av lärosätenas samverkan och kunskapsutbyte med det omgivande samhället. Ramverket benämns Knowledge Exchange Framework (KEF), och består av två delar. Den ena delen är indikatorer som ska baseras på redan tillgänglig data per lärosäte. Den andra delen är beskrivande och ska omfatta principer för och goda exempel på former för kunskapsutbyte.³³ KEF började utvecklas 2017 och kommer att implementeras 2020. Syftet med KEF är att ge lärosäten och näringsliv information om kunskapsutbyte och samverkan dem emellan, samt att ge förslag om hur kontakterna mellan sektorerna kan stimuleras.³⁴ Till skillnad mot REF ska således inte KEF utgöra underlag för resursfördelning, men att medverka kan framöver bli en förutsättning för att få tillgång till resurser från Research England.³⁵

En annan typ av analys är att identifiera hinder för samverkan och samhällspåverkan, för att användas exempelvis vid policyutformning. Denna typ av analys är varken en uppföljning eller utvärdering, och kan därmed innefatta ett annat metodologiskt angreppssätt än de som nämnts ovan. En sådan analys skulle kunna innebära att identifiera och kartlägga vad forskare och näringslivsrepresentanter anser utgör hinder för samverkan och samhällspåverkan. Två lämpliga verktyg vid en sådan analys kan vara intervjuer och enkäter.

Samverkan och samhällspåverkan bör således analyseras med olika metoder beroende på vilken frågeställning som ska besvaras och vad syftet med studien är. Detta innebär att resultat från en studie med en specifik frågeställning, inte nödvändigtvis kan användas för att besvara andra frågeställningar, exempelvis att studier som syftar till att ge en övergripande förståelse inte nödvändigtvis är lämpliga att använda som underlag för resursfördelning.

³² Vinnova (2016). Metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med omgivande samhälle. Slutrapport. Dnr. 2013-03216.

³³ <https://re.ukri.org/knowledge-exchange/knowledge-exchange-framework/> Åtkomst 2020-02-20.

³⁴ Research England (2019). Knowledge Exchange Framework Consultation. January 2019. RE-P-2019_01.

³⁵ Research England (2020). Knowledge Exchange Framework. Decisions for the first iteration. RE-P-2020-01.

4. Exempel på fallstudier i utvärdering

Detta kapitel beskriver två exempel på utvärderingar där fallstudier har använts eller planeras att användas i utvärderingar utförda av Vetenskapsrådet.

4.1 Att utvärdera samhällspåverkan av klinisk forskning – exempel från ALF-utvärderingen

Vetenskapsrådet genomförde 2018 en utvärdering av den kliniska forskningens kvalitet vid de landsting som omfattas av ALF-avtalet.³⁶ Utvärderingen bestod av tre delar:

- Den vetenskapliga produktionens kvalitet (ALF 1)
- Forskningens kliniska betydelse och samhällsnytta (ALF 2)
- Forskningens förutsättningar (ALF 3).

Den del som avsåg forskningens kliniska betydelse och samhällsnytta (ALF 2), kommer kort att beskrivas och diskuteras i detta avsnitt.

ALF 2 bestod av en bedömning utförd av en expertpanel bestående av sakkunniga. Bedömningen baserades på en självvärdering utförd av de utvärderade enheterna, samt en hearing med representanter för ALF-regionerna, då expertpanelen hade möjlighet att ställa frågor till representanterna. Självvärderingen utgjordes av en enkät, som dels bestod av frågor om processer och strukturer vid landstingen/regionerna, dels efterfrågades en till tre fallstudier/exempel på hur klinisk forskning utförd i regionen har bidragit till samhällsnytta. Utvärderingen bestod därmed av en sakkunniggranskning, baserad på en beskrivning av verksamheten samt konkreta exempel i form av fallstudier.

Vid Vetenskapsrådet används begreppet sakkunniggranskning (peer review), för att avse en granskning/bedömning utförd av sakkunniga, dvs. experter eller specialister inom ett sakområde. I utvärderingssammanhang används ibland begreppet kollegebedömning, vilket innebär att medlemmar av en profession utses att utvärdera det arbete och den verksamhet som utförts av andra medlemmar av samma profession, utifrån yrkeskårens egna kvalitetskriterier. Kollegebedömning används när det endast är den egna professionen som kan utföra utvärderingen, vilket inträffar då det är mycket svårt för andra personer utanför professionen att sätta kvalitetsmål och att utvärdera dessa. Måttstocken för vad som utgör kvalitet tenderar dessutom att vara under ständig utveckling, vilket kräver aktuell och hög kompetens som i huvudsak främst finns inom den egna professionen.³⁷

Fallstudierna inom ALF 2 är dock att betraktas som ”goda exempel”, eftersom det var ALF-regionerna själva som såväl valde ut och som stod för

³⁶ Vetenskapsrådet (2018). Utvärdering av den kliniska forskningens kvalitet vid de landsting som omfattas av ALF-avtalet. VR1804.

³⁷ Vedung, E. (1998). Utvärdering i politik och förvaltning. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur., sid 87.

analysen/beskrivningen av fallen. Fallstudierna gjorde heller inga anspråk vare sig på att vara generaliserbara eller att ge en representativ bild av den kliniska forskningens samhällspåverkan.

I förarbetet till ALF-utvärderingen planerades det för en annan tillämpning av fallstudier än vad som senare utfördes. Den modell som förespråkades var att kombinera indikatorer och fallstudier för att bedöma forskningens samhällspåverkan. Expertpanelen skulle bestå av en huvudpanel och fyra subpaneler fördelade över elva forskningsområden. Varje region skulle därefter få lämna två till fem fallstudier per forskningsområde, beroende på forskningsområdets storlek i respektive region. Detta skulle innebära minst 22 och maximalt 55 fallstudier per region, vilket i sin tur skulle innebära minst 154 och maximalt 385 fallstudier totalt.³⁸

Fallstudierna var således initialt avsedda att tillsammans med indikatorer för kliniska riktlinjer, utgöra underlag för expertpanelens bedömning. De indikatorer som togs fram ansågs dock efter en närmare granskning inte ge en tillräckligt representativ beskrivning, varför de inte beaktades som underlag i panelens bedömning. Expertpanelen bestod slutligen av enbart en huvudpanel och ALF-regionerna ombands att lämna en till tre fallstudier, vilket resulterade i 19 fallstudier/goda exempel.³⁹

4.2 Att utvärdera samhällspåverkan av forskning – exempel från Vetenskapsrådets utvärderingsmodell

Detta avsnitt beskriver översiktligt Vetenskapsrådets nyligen framtagna modell för utvärdering av svensk forskning med fokus på hur den beaktar forskningens betydelse eller samhällspåverkan.

4.2.1 Vetenskapsrådets uppdrag

Vetenskapsrådet har under 2019 tagit fram en modell för utvärdering av svensk forskning. Den huvudsakliga utgångspunkten för utformningen av modellen är Vetenskapsrådets instruktion:⁴⁰

”Vetenskapsrådet ska utvärdera forskning och bedöma forskningen och dess vetenskapliga kvalitet och betydelse” (§1:6)

”Vetenskapsrådet ska också genomföra forskningspolitiska analyser och ge regeringen råd i forskningspolitiska frågor” (§2:1)

Vetenskapsrådet menar att det övergripande syftet med myndighetens utvärderingar är att bidra till utveckling av forskning i Sverige. Detta syfte uppnås när Vetenskapsrådets utvärderingar kan ligga till grund för kvalitetsutvecklande åtgärder som vidtas av lärosäten, regeringen och finansierare.

³⁸ Vetenskapsrådet (2013). En utvecklad modell för kvalitetsutvärdering av klinisk forskning finansierade av ALF-medel. Vetenskapsrådets rapportserie 2:2013.

³⁹ Vetenskapsrådet (2018). Utvärdering av den kliniska forskningens kvalitet vid de landsting som omfattas av ALF-avtalet. VR1804. Dnr. 3.2-2016-7078.

⁴⁰ Förordning (2009:975) med instruktion för Vetenskapsrådet.

Av instruktionen framgår att utvärderingarnas fokus bör vara både forskningens vetenskapliga kvalitet och dess betydelse. *Vetenskaplig kvalitet* handlar om nivån på resultaten av forskningen som bedrivs i Sverige, det vill säga om forskningsproduktionens kvalitet. Skrivningen *betydelse* tolkar Vetenskapsrådet som genomslag eller samhällspåverkan, bland annat givet den gällande forskningspropositionen, i termer av det forskningspolitiska målet (se avsnitt 3.1 ovan).

För att Vetenskapsrådets utvärderingar i så hög grad som möjligt ska kunna ligga till grund för kvalitetsutvecklande åtgärder ska de ge en nationell bild genom att täcka hela den svenska vetenskapliga produktionen, det vill säga inte enbart forskning finansierad av Vetenskapsrådet. Av samma skäl ska utvärderingarna omfatta ett internationellt perspektiv, det vill säga sakkunniggranskning med internationella experter och, där detta är möjligt, internationella bibliometriska jämförelser gällande forskningens kvalitet.

Med hänsyn till sammanhanget beskriver den här texten fortsättningsvis hur forskningens betydelse är avsedd att bedömas inom ramen för modellen.

4.2.2 Underlag för bedömning av betydelse

Bedömning av forskningens betydelse ska göras av en panel av sakkunniga där panelen inkluderar personer med erfarenheter av att utvärdera forskningens genomslag. Det senare handlar om ett så kallat avnämarperspektiv, det vill säga erfarenheter av att användning av forskningsresultat utanför akademien. Underlag för panelens arbete med att dels bedöma forskningens betydelse, dels lyfta lärdomar om vad som främjar forskningens betydelse, utgörs av fallstudier som kan kompletteras av generella beskrivningar av tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse.

4.2.3 Fallstudier

Varje fallstudie ska innehålla tre avsnitt och omfatta totalt ca tre sidor, exklusive referenser till den bidragande forskningen. I korthet innebär det följande:

- Beskrivning av genomslaget i samhället: Vad det är som har inträffat av betydelse för samhället i vidare mening, vem eller vad det är som har gynnats eller påverkats. Hänvisning till referenser som kan bekräfta fallet (dokumentation och/eller personer).
- Beskrivning av den forskning vid utvärderingsenheten som bidragit till genomslaget: Referenser till 1-10 publikationer från lärosätet som visar på att forskningen har bidragit på ett väsentligt och tydligt sätt, samt en kort beskrivning av huvudinnehållet och en förklaring till varför denna forskning är väsentlig för det beskrivna fallet.
- Beskrivning av tillvägagångssätt för genomslag: Vilket eller vilka tillvägagångssätt lärosätet anser har varit avgörande eller bidragit väsentligt till forskningens genomslag utanför akademien. Hänvisning till referenser som kan bekräfta betydelsen av dessa tillvägagångssätt (dokumentation och/eller personer).

Fallstudierna tjänar som goda, lärorika exempel. Mer generella beskrivningar av vilka tillvägagångssätt som tycks avgörande får lärosätena lämna inom ramen för sina förklarande kommentarer till forskningens betydelse (se vidare nedan).

I detta avseende påminner användningen av fallstudierna snarare om det nederländska Standard Evaluation Protocol (SEP) än om det brittiska REF-systemet. Standard Evaluation Protocol-modellen är inriktad på kunskap om särskilt lärorika fall – snarare än representativa fall – av forskningens relevans och betydelse för det omgivande samhället. I det brittiska REF-systemet ställs istället antalet fallstudier i relation till antalet forskare vid de utvärderade enheterna. Detta beror på att det brittiska systemet används för resursfördelning vilket innebär högt ställda krav på representativitet.⁴¹ Sådana krav är inte aktuella i Vetenskapsrådets modell som inte är avsedd att användas för resursfördelning.

4.2.4 Generella beskrivningar av tillvägagångssätt

Ett förslag är att fallstudierna ska kompletteras av generella beskrivningar av lärosätenas tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse. Syftet med dessa beskrivningar är att de skulle bidra till diskussionen om vilka slutsatser som kan dras utifrån de fallstudier som inrapporteras i en utvärdering.

Lärosätena kan där fritt lyfta fram de tillvägagångssätt som tycks mest relevanta för att främja den egna forskningens betydelse. De kan välja att föra resonemang kring betydelsen av tillvägagångssätt som lyfts inom de egna inrapporterade fallstudierna, eller lyfta andra tillvägagångssätt som inte belyses av fallstudierna. Det kan exempelvis handla om forskningsprofil och strategi kopplat till denna; omfattning, typ och villkor för forskningsfinansiering; incitamentsstrukturer kopplat till finansiering och personal; den forskande personalens sammansättning, rekrytering, karriärvägar och mobilitet; jämställdhet; publiceringsstrategier; samarbete inom och utom akademien såväl internationellt som nationellt; liksom ledning, styrning och värdegrund.

Dessa generella beskrivningar ingår dock inte i den första pilotutvärdering som genomfördes under 2020.

4.2.5 Bedömning

Forskningens betydelse bedöms av panelen utifrån tre aspekter:

- Räckvidd och betydelse av forskningens genomslag
- Bidragande forskning
- Tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse

Bedömningarna baseras i första hand på fallstudierna, men även på lärosätenas generella beskrivningar av tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse.

⁴¹ Se exempelvis Vetenskapsrådet (2017). Om utvärdering av forskningens genomslag utanför akademien. Översikt över några nationella modeller, metoder och initiativ VR1711., VSNU, NWO och KNAW (2016). Standard Evaluation Protocol 2015-2020. Protocol for Research Assessments in the Netherlands. Amended version, 2016., och REF (2019). REF 2021 Research Excellence Framework. Guidance on submissions. REF 2019/01 January 2019.

Fallen av faktiskt inträffat genomslag diskuteras av panelen utifrån samtliga tre aspekter ovan. Ett sätt att konkretisera vad dessa aspekter innebär i det sammanhanget är att utgå från följande frågor:

- Räckvidd och betydelse av genomslaget: Hur frekvent påverkar genomslaget relevanta intressenter och hur viktig har effekten varit för dessa intressenter?
- Bidragande forskning: I vilken utsträckning kan forskning vid lärosätet anses ha gjort ett väsentligt och tydligt bidrag till det beskrivna genomslaget i samhället?
- Tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse: I vilken utsträckning kan lärosätets tillvägagångssätt för att främja forskningens betydelse anses ha bidragit till forskningens genomslag i samhället?

Bedömningarna uttrycks i de fem kategorierna: outstanding (enastående), excellent (utmärkt), very good/high (mycket bra/hög), good (hög/bra), eller poor (låg/dålig). Det kommer även finnas utrymme för panelen att vid behov ange att underlaget är otillräckligt för att kunna göra en bedömning.

Utvärderingsmodellen kommer under 2020 att testas i en pilot avseende statsvetenskap. Generella beskrivningar av tillvägagångssätt ej ingår, som nämndes ovan, inte i pilotutvärderingen.

Referenser

Australian Government (2017). EI 2018. Submission Guidelines.

Australian Research Council (2017). EI 2018 Framework.

EU-Commission. Evalsed Sourcebook: Method and Techniques.

Förordning (2009:975) med instruktion för Vetenskapsrådet.

King's College London and Digital Science (2015). The nature, scale and beneficiaries of research impact: An initial analysis of Research Excellence Framework (REF) 2014 impact case studies. March 2015.

Prop. 2019/20:1 Utgiftsområde 16.

REF (2019). REF 2021 Research Excellence Framework. Guidance on submissions. REF 2019/01 January 2019.

Research England (2019). Knowledge Exchange Framework Consultation. January 2019. RE-P-2019-01.

Research England (2020). Knowledge Exchange Framework. Decisions for the first iteration. RE-P-2020-01

Stern, N. (2016). Building on Success and Learning from Experience. An Independent Review of the Research Excellence Framework. July 2016

The Research Council of Norway (2018). Evaluation of the Social Sciences in Norway. Impact cases.

The Research Council of Norway (2017). Evaluation of the Humanities in Norway. Impact cases.

Tillväxtanalys (2013). Statliga forskningsinsatser – ett effektutvärderingssystem för Rise-institutet. Rapport 2013:11.

Utbildningsdepartementet (2019). Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Vetenskapsrådet. U2019/04337/BS (delvis), U2019/04423/F., Uppdrag: Metoder för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning.

Vedung, E. (1998). Utvärdering i politik och förvaltning. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. Dnr. 3.1-2019-05769

Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806.

Vetenskapsrådet (2018). Utvärdering av den kliniska forskningens kvalitet vid de landsting som omfattas av ALF-avtalet. VR1804.

Vetenskapsrådet (2017). Om utvärdering av forskningens genomslag utanför akademien. Översikt över några nationella modeller, metoder och initiativ VR1711.

Vetenskapsrådet (2014). Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige – FOKUS. Redovisning av ett regeringsuppdrag rörande modell för resursfördelning till universitet och högskolor innefattande sakkunniggranskning av forskningens kvalitet och relevans.

Vetenskapsrådet (2013). En utvecklad modell för kvalitetsutvärdering av klinisk forskning finansierade av ALF-medel. Vetenskapsrådets rapportserie 2:2013.

Vinnova (2016). Metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med omgivande samhälle. Slutrapport. Dnr. 2013-03216.

VSNU, NWO och KNAW (2016). Standard Evaluation Protocol 2015-2020. Protocol for Research Assessments in the Netherlands. Amended version, 2016.

Bilaga: Ett urval av rapporter om samverkan och samhällspåverkan

I denna bilaga redovisas ett urval av rapporter om samverkan och samhällspåverkan som har publicerats av Formas, Forte, Universitetskanslersämbetet, Vinnova och Vetenskapsrådet. Urvalet av rapporter är brett, såtillvida att flera olika aspekter av samverkan och samhällspåverkan adresseras. Rapporterna avser antingen samverkan och samhällspåverkan som fenomen, hur samverkan kan användas för att nå samhällspåverkan, eller hur samverkan och samhällspåverkan kan analyseras. Listan på referenser syftar till att utgöra inspiration och förslag på vidare läsning. Listan är ett urval och är således ej uttömmande.

Formas (2018). Medborgarforskning och vetenskapens demokratisering – förväntningar, former och förtroende. Rapport: R3:2018. <https://formas.se/analys-och-resultat/publikationer/2018-12-26-medborgarforskning-och-vetenskapens-demokratisering.html>

Formas (2018). Inkluderande forskning och innovation. Rapport. R2:2018. <https://formas.se/analys-och-resultat/publikationer/2018-12-23-inkluderande-forskning-och-innovation.html>

Formas (2017). Formas analys av fallstudier. Fallstudier inom Miljö, Klimat, Areella näringar och Samhällsbyggande. Rapport R1:2017. [https://formas.se/download/18.462d60ec167c69393b9178f6/1549956098017/Formas%20analys%20av%20fallstudier%20\(R1%202017\).pdf](https://formas.se/download/18.462d60ec167c69393b9178f6/1549956098017/Formas%20analys%20av%20fallstudier%20(R1%202017).pdf)

Formas (2015). Meeting social challenges. Status, impact and future research directions in Environment, Climate, Building & Planning and Agriculture research in Sweden.

Forte (2019). Prioriteringar för forskning om socialtjänsten – Perspektiv från brukare, policy och praktik. <https://forte.se/app/uploads/2019/03/forskning-om-socialtjansten-ta.pdf>

Forte (2019). Bilaga 1: Metod för inventering, analys samt prioritering av forskningsfrågor. <https://forte.se/app/uploads/2019/03/bilaga-1-metod-for-inventering-analys-samt-prioritering-av-forskningsfragor.pdf>

Forte (2018). Analys av samverkan, samhällsrelevans och kunskapsspridning av forskning i ansökningar till Forte 2016. Oskar Jonsson och Susanne Iwarsson. Opublicerad rapport (2018). Dnr. 2017-00046.

Forte (2015). Forskning i korthet: Brukarmedverkan. Forskning med och om brukarmedverkan. Marianne Kylberg, Maria Haak, Agneta Ståhl, Erik Skogh och Susanne Iwarsson. ISSN: 2001-4287. <https://forte.se/app/uploads/2015/05/fik-brukarmedverkan.pdf>

NIFU (2015). Assessing the broader impacts of research. A review of methods and practicies. Working paper 8/2015. (Rapport skriven på uppdrag av Formas.)

Technopolis (2019). Metautvärdering av första omgången strategiska innovationsprogram efter sex år. Vinnova rapport VR 2019:15. (Rapport skriven på uppdrag av Vinnova, Formas och Energimyndigheten.)
<https://www.vinnova.se/publikationer/metautvardering-av-forsta-omgangen-strategiska-innovationsprogram-efter-sex-ar/>

UKÄ (2020). Rörligheten mellan högskolan och andra sektorer störst inom medicin och hälsovetenskap. Datum/löpnummer: 2020-01-28/1.
https://www.uka.se/download/18.7e17bfb016f1aa70078e1ff1580208605428/Statistisk_analys_rorlighet_mellan_sektorer.pdf

Vetenskapsrådet (2019). Indikatorer för uppföljning av samverkan och samhällspåverkan inom utbildning och forskning. Dnr. 3.1-2019-05769.

Vetenskapsrådet (2019). Information om Vetenskapsrådets pilotutvärdering av forskning i statsvetenskap i Sverige. Dnr. 3.2-2018-00113.

Vetenskapsrådet (2018). Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla uppföljning av svensk forskning. VR1806. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2018-04-09-redovisning-av-regeringsuppdrag-att-utveckla-uppfoljning-av-svensk-forskning.html>

Vetenskapsrådet (2018). Utvärdering av den kliniska forskningens kvalitet vid de landsting som omfattas av ALF-avtalet. VR1804.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2018-03-28-utvardering-av-den-kliniska-forskningens-kvalitet-vid-de-landsting-som-omfattas-av-alf-avtalet.html>

Vetenskapsrådet (2017). Om utvärdering av forskningens genomslag utanför akademien. Översikt över några nationella modeller, metoder och initiativ VR1711.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-12-15-om-utvardering-av-forskningens-genomslag-utanfor-akademien.html>

Vetenskapsrådet (2014). Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige – FOKUS. Redovisning av ett regeringsuppdrag rörande modell för resursfördelning till universitet och högskolor innefattande sakkunniggranskning av forskningens kvalitet och relevans. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2014-11-03-forskningens-kvalitetsutvardering-i-sverige---fokus.html>

Vinnova (2019). Forskningsmiljöer i samverkan med näringsliv och samhälle. Rolf Nilsson. Kapitel 5 i "Forskningspolitik för en kunskapsberoende värld – samling för samverkan." Vinnova rapport VR 2019:13.

Vinnova (2016). Metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med omgivande samhälle. Slutrapport. Dnr. 2013-03216.

Vinnova (2016). Evaluating the Role of HEIs' Interaction with Surrounding Society – Developmental Pilot in Sweden 2013-2016. VR 2016:09. (Bilaga 2 till Vinnova 2016 Metoder och kriterier för bedömning av prestation och kvalitet i lärosätenas samverkan med omgivande samhälle.)

Vinnova (2014). Förslag på modell för utvärdering av samverkan – remiss angående Vinnovas uppdrag. Dnr. 2013-03216. (Bilaga 3 till Vinnova 2016a).

Vinnova (2013). Long term industrial impacts of the Swedish competence centres. Vinnova Analysis VA 2013:10.

https://www.vinnova.se/contentassets/110915c66b9346b4a4fb8fa2d287bd35/va_13_10.pdf

Vetenskapsrådet har fått regeringens uppdrag att identifiera metoder för uppföljning av det forskningspolitiska målet att "samverkan och samhällspåverkan ska öka". Eftersom samverkan och samhällspåverkan är omfattande och mångfacetterade begrepp, blir uppgiften att identifiera metoder för uppföljning av målet komplex. Den svårigheten har Vetenskapsrådet pekat på tidigare i samband med uppdrag att identifiera indikatorer gällande målet på nationell nivå.

Den här rapporten är avgränsad till att beskriva och diskutera fallstudier som metod. Vetenskapsrådets slutsats från tidigare uppdrag är att utvärderingar baserade på fallstudier är en mer framkomlig väg än indikatorer för att värdera måluppfyllelse avseende samverkan och samhällspåverkan.

Vetenskapsrådet
Västra Järnvägsgatan 3
Box 1035, 101 38 Stockholm
Tel 08-546 44 000
vetenskapsradet@vr.se
Vetenskapsrådet.se

Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och bidrar därmed till samhällets utveckling. Utöver finansiering av forskning är myndigheten rådgivare till regeringen i forskningsrelaterade frågor och deltar aktivt i debatten för att skapa förståelse för den långsiktiga nyttan av forskningen.